

поље увек шире и шареније него што то образац може поднети. Тако сагледано, ни припадност „правој страни” у таквим поделама не значи готово ништа. То што је Серво Михаљ проглашен народним херојем није нека утеха његовој мајци, која о свему томе може само да каже да је „увек говорила свом сиротом сину да се не дружи с комунистима”, а одмак због којег је данас могуће осмехнути се на ову згоду из школске посете под вођством младе активисткиње нестане чим се присетимо да ни пред ким избори нису битно другачије постављени.

Таква је прича захтевала фактуру књиге Тибора Варадија. Добро је изабрано њено поређење са давном витрином у станичном бифеу у Ченти, у којој нема ствари превише мале да буде изложена онима који су стали да предахну у мемоарској сличници Варадијевог путовања. Треба застати. Да се разгледа све што свет нуди онима који су на путу (на којем ли су језику натписи „свеж бурек” и „домаћи сир”?), да се види „где се с пута сишло”, што би саветовао још један банатски адвокат, Јован Стерија Поповић, или макар да се од „жутила” пута направи лака рима и учини га подношљивијим. Да се у томе што тако ипак остаје угледа – наравно, шта би друго – сопствени одраз и мапа оног што тек долази.

Дуња РАНЧИЋ

МОРАЛНА СЛОБОДА ИЛИ ПРОВЕРЕНЕ РЕЦЕПТУРЕ?

Здравко Кучинар, *Артур Либерт. Живоџи и дела / Arthur Liebert. Leben und Werke / Life and Works*, Досије студио, Београд 2015

Најновија књига Здравка Кучинара, *Артур Либерт*, посвећена је делу знаменитог филозофа и његовој делатности у немачкој, југословенској, као и у светској филозофској заједници. Међународни углед Артур Либерт (1878–1946) стекао је као руководилац Кантовог друштва, док је у Београду деловао као гостујући професор од краја 1933. до јула 1939. Јеврејско порекло, колико и либерално-хуманистички поглед на свет, довели су до Либертовог отпуштања са Берлинског универзитета и његовог ангажовања у Београду (посредством Кајице Милованова), а касније и до избеглиштва у Великој Британији. У београдском периоду објавио је чак пет књига, а свакако најзначајнији подухват у нашој средини био је стварање међународног филозофског друштва *Philosophia*, као и истоименог часописа. Међу члановима Либертовог филозофског друштва нашле су се најмаркантније филозофске личности епохе – Едмунд Хусерл, Мартин Бубер, Ернст Касирер, Ханс Рајхенбах, затим значајни интелектуалци нашег међуратног периода, Слободан Јовановић,

Алберт Базала, Иво Андрић, Светислав Винавер, а на списку „интересената” нашли су се директори и професори наших угледнијих гимназија.

Аутор књиге, Здравко Кучинар, професор Филозофског факултета у Београду, био је председник Филозофског друштва Србије, уредник *Филозофије*, *Гледишта*, филозофских библиотека у Нолиту и Бигзу. У својим делима настојао је да расветли однос између немачке и наше филозофске културе, постављајући у средиште разматрања проблем филозофског деловања. Премда блискост између аутора и предмета истраживања не мора деловати увек подстицајно, јер проблематични аспект „уживљавања” у животни контекст може довести до нерелевантног „стапања хоризоната”, па се проблем и предмет истраживања претвара у меласу која испуњава све празнине и нивелише разлике, аналитичан и строг приступ Здравка Кучинара не дозвољава било какву неиздиференцираност.

Књига се састоји из четири дела. Први је посвећен Либертовом животу, други делима, јавним предавањима и рукописној заоставштини. У трећем делу Здравко Кучинар публикује две Либертове беседе, а у четвртном су представљени снимци докумената, писама и насловна страна часописа *Philosophia*. Сва четири дела публикована су на српском, немачком и енглеском, односно на језицима филозофских култура у којима је Артур Либерт деловао.

Ауторов рад на филозофској баштини није новијег датума. Здравко Кучинар је већ давне 1970. приредио фрагменте Ксеније Атанасијевић и пресудно допринео обележавању њеног јубилеја. Дубоко свестан чињенице да је филозофско наслеђе производ рада и примене одговарајуће методе, а не чин откривања заборављеног, потиснутог, „скрајнутог” и сл., аутор успоставља однос између спољашњег, институционалног живота и унутрашњег живота филозофских идеја. Ради се, да употребимо проскрибовану реч, о спекулативном, теоријском мишљењу, демонстрираном на теми на први поглед пригодној, неговању успомене на угледног филозофа који је деловао и у нашој средини. Контрарност која се јавља између спољашње и унутрашње историје чини најважнију димензију књиге, а филозофска институција појављује се као мост између једне и друге димензије. Књига је замишљена и као најава следеће, целовите монографије о Артуру Либерту. Артур Либерт се у далеко већој мери бавио нама него ми њим. Неки елементи Либертовог деловања појављују се и у нашој спољашњој историји, као што је то публиковање Хусерлове *Крize европских наука* у часопису *Philosophia* (Београд 1936). Дуња Мелчић и Зоран Ђинђић преводе на наш језик то знаменито дело 1991, да би трајно остало неосвешћено управо „премошћавање” света живота или „нуклеуса осмишљавања” прагматичним захватима и захтевима. Оно што чини срж проблематичног склопа садашњице остало је дубоко

нетематизовано у нашем досадашњем приступу делу Артура Либерта. Књига Здравка Кучинара упућује на тај немишљени правац.

У истраживачко-писатељском раду, налази Здравко Кучинар, најзначајнији су Либертови рани систематски радови: *Das Problem der Geltung* (1914) и *Wie ist kritische Philosophie überhaupt möglich – Ein Beitrag zur systematischen Phaenomenologie der Philosophie* (1919). Реч је о делима насталим у духу марбуршког новокантовства, са одлучним инсистирањем на „чистој науци” и на разликовању логичког важења научних сазнања у односу на само психолошко важење и научну неприхватљивост метафизичких ставова. Либерт користи кантовски жаргон, било да пише о револуцији, кризи, настави или чак о филозофском друштву („Како је филозофско друштво уопште могуће?”). Либертово становиште се најчешће означава као новокантовство марбуршке школе, али уз ограду да је појам новокантовства неодређен, па ни Либертово становиште не подлеже уобичајеном и упрошћеном рубрицирању. У њему се укрштају јаки утицаји Дилтајевог историзма, баденског новокантовства Емила Ласка, па и тада оживљеног хегелијанизма. У списима везаним за испитивање проблема културе, кризе и духа времена, долази до речи Либертово прихватање својеврсне „метафизике живота и историје” и удаљавање од почетног, одлучног одбацивања значаја метафизике. Било да пише о метафизици револуције или о филозофским проблемима наставе, у питању је кантовски концепт слободе. Зато и сам избор беседа у трећем делу („Филозофија у међународном духовном животу”, „Суштина слободе и њен значај за духовно стваралаштво”) који је учинио Здравко Кучинар подлеже унутрашњем диктату идеја – „ноуменалности” филозофске комуникације, а не техничком организовању функционисања једне институције.

Либерт одбацује покушаје одвајања и удаљавања педагогије од филозофије и својења дидактике на „технологију” наставе, збирку рецепата за наставнике. Следио је идеје немачког идеализма, пре свега учење Ј. Г. Фихтеа (J. G. Fichte) о значају васпитања. Сматрао је да се васпитањем постиже остварење ума у свим областима културе. Поред филозофије васпитања и наставе, нарочиту пажњу посветио је положају филозофије у школи. *Философију настави* и *Philosophie des Unterrichts* (1935), српско и немачко издање, аутор је завршио и потписао као професор Универзитета у Београду.

Упућивање Здравка Кучинара на Либертову метафору кулинарске дидактике открива још једну од погубних стратегија „премошћавања”. Либертово кантовско питање – како је дидактика уопште могућа – води деструкцији софистичке парадигме у настави, која је данас поново постала доминантна. Премда метафора о кулинарској дидактици потиче од Платона, она се не може разумети без упућивања на концепт слободе развијен код Канта, Шелинга и Фихтеа. На основу сразмере обрнутих

пропорција, Платон представља однос знања и имитације знања. Однос реторике као искуства ласкања и додворавања филозофском аргументу сразмеран је односу између кулинарства и медицине (*Прошаџора*). Дидактика је могућа на основу „моралне слободе човеке”, а не на основу техничких упутстава. Либертово посезање за Платоновим формулацијама треба схватити у кантијанском позивању на стваралаштво и слободу као на корен свих појава. Према Либерту, дидактика губи свој карактер када се исцрпљује у давању тачних упутстава и специјализованих правила. „Дидактика није кувар”, него јој је потребна замашна количина кантовско-критичког духа, јер су васпитавање и подучавање израз и доказ моралне слободе човека. Учење и васпитање не почива на практиковању успешних „воркшопова”, нити у размени пробитачних рецепата за успех у животу, него на образлагању проблема различитим типовима аргументације – и расправом о њима. Дакле, питање о „највишој норми” враћа нам се у облику питања о потреби филозофске разложности.

Двадесетих година прошлог века Либерт се придружио покрету „ишчекивања вође”, који би као „конструктивни и синтетички дух” у човеков живот поново унео јединство и везу са апсолутним. То је било опште место код већине мислилаца под утицајем марбуршких новокантоваца, који су нивелисали платоничку и кантовску традицију. Кулинарска дидактика може да обузме и филозофе, па и оног ко је на њу први указао. Ипак, либерални хуманизам кантовске провенијенције био је далеко од националсоцијалистичких идеја, а нацистичка власт је на листу „штетних и непожељних списа” („schädlichen und unerwünschten Schriftums”) ставила сва Либертова дела.

Премда је књига Здравка Кучинара *Артур Либерт. Живој и дела* библиографија и тек најава комплексније монографије, реч је о делу које по својој интенцији, методи и структури погађа и расветљава сплет филозофског живота и идеја, односно проблем деловања филозофије у култури, као што реafirмише промишљање одређења њеног задатка (оно *чему још*, које се данас ређе поставља).

Срђан ДАМЊАНОВИЋ